שימושי דטורה נטוית-פרי Datura innoxia אצל פלחים בעמק בית-שאן

אורי אליאב ז"ל, קיבוץ טירת-צבי – leaprince@bezeqint.net [כתובת א-מייל של ביתו – לאה פרינס]

הביא לדפוס: אבי שמידע

תקציר: אנו מפרסמים כתב-יד אוטנטי מעזבונו של אורי אליאב, ציוני דתי ממקימי קיבוץ טירת-צבי בעמק בית-שאן ומראשוני חובבי הטבע שלמד וידע לעומקם את מנהגי הפלחים והבדואים באזור וחקר את אורחות שימושי הצמחים שלהם. אחד מכתבי היד המועטים ששרד, "על הדטורה הרעילה אך גם המשמשת כסם וחומר מרפא" מספר אורי אליאב במכתב משנת 1981, כפי שחווה אותם אורי בשוטטותו בין כפרי הערבים. השתדלנו לא לשנות מילה ולהביא את הדברים ככתובם.

דטורה נטוית-פרי (*Datura innoxia*) היא צמח השייך למשפחת הסולניים וכמו במיני **שיכרון, ויתניה דודא, טבק** ועוד, יש בצמח כפי הנראה חומרים המשפיעים על אדם ועל בהמה.

א. סיגריות אסטמה (קצרת): כאשר מעשנים סיגריות שיש בתוכם במקום טבק – עלים כתושים ומיובשים של דטורה, בעת התקף של קוצר נשימה – מורגשת הקלה. את הסיגר מכינים בבית.

ב. סם מרדים: כדי להרדים אדם למטרות פליליות (שוד וכדומה) שמים עלים כתושים של דטורה בתוך סיגריה רגילה בתוך טבק הנרגילה, בקפה או בקובה (קציצות בשר) ומגישים לקורבן.
אבו ג'ילדה – שודד מפורסם מתקופת המנדאט הבריטי הורדם בעזרת זרעי דטורה כתושים בתוך קציצות בשר שהביאו לו למקום מחבואו. "המארחים" של אבו-ג'ילדה זכו בפרס כספי גדול שהמשטרה הכריזה על תפיסת השודד.

אזהרה!
כמשקל נגד לסיפורים המובאים כאן על היות זרעי הדטורה סם מרדים או הלוצינוגני ומרפא, רצוננו להדגיש כי הדטורה היא סם מסוכן ביותר, ידוע המקרה המפורסם בו ילדים בשפיה אכלו פירות יפים ובוהקים של דטורה ומתו מהרעלה! אנא היזהרו.

ג. מכירת פרד עיקש: כאשר רוצים למכור פרד בועט ועיקש, ביום השוק משקים את הפרד מים אשר בתוכם השרו זרעי דטורה כתושים. הפרד העיקש הופך להיות רגוע ושלו, ועושה רושם טוב על הקונה.

הכינוי הערבי לדטורה בסביבות העיר טובס בשומרון המזרחי הוא "ברש [מבטאים ברוש]". קשור אליו הפתגם הערבי: " אנת שורת ברוש", אשר פרושו בעברית: האם שתית משקה של דטורה או האם לקחת סמים? מעניין לציין כי הפלחים איתם נפגשנו [שימו לב "דור צעיר", אורי ובני דורו לעולם כותבים בלשון רבים...], אינם מכירים את הדטורה זקופת-הפרי. האם זה עולה חדש ?

הערת מערכת:
בספרות מקובל כי מוצא כל מיני הסוג **דטורה** הוא מהעולם החדש ואל העולם הישן (אירואסיה ואפריקה) היא הגיעה עם הספרדים אשר למדו את סגולות ההלוצינוגניות שבה. אולם מחקר חדש (Geeta-Gharaibeh 2007) מוכיח, על סמך כתבי-יד ערביים והודיים כי לפחות מין אחד של דטורה (**ד. נטוית-פרי**) גדל בהודו בתקופה הפרה-קולומביאנית היינו לפני גילוי אמריקה. בהודו ידועה הדטורה כצמח מרפא וצמח סם כבר במאה התשע-עשרה. הלר ודפני (1983) מציינים כי **הדטורה נטוית-הפרי** נאספה ביפו כבר בשנת 1898 ע"י בורנמולר **והדטורה זקופת-הפרי** עושבבה לראשונה בירושלים ע"י דינסמור כבר בשנת 1912.

דטורה אכזרית. צילום: עוז גולן ©

דטורה נטוית פרי. צילומים: ערגה אלוני © ועוז גולן ©

להלן מכתבו של אורי אליאב לסטודנט א.ש. ובו צירף את ידיעותיו אודות שימושי הדטורה:
" ב"ה , טירת צבי, 25.8.81מצורף כמה מילים על שימושי הדטורה אצל הפלחים בעמק בית-שאן. אלה דברים שנפגשתי עמם בשטח. כמובן יכול להיות שבמקומות אחרים יש שימושים אחרים כינויים אחרים לאותו הצמח.
לא השתמשתי בשום ספר ואם הדברים כתובים כבר(בהחלט אפשרי!)- הריני אבקש את סליחתך.
יש אשפרות ששני אנשים, בו זמנית יכתבו על אותו נושא מבלי שהאחר יודע מחברו.[שוב באה הדגשה כמו בכתבה] – מעניין שהפלחים אינם מכירים את דטורה זקופת-פרי. האם זה ניאופיט? שכן דטורה נטוית-פרי גדלה בעיקר בשדות כותנה – גידול חדש יחסית בעת הזו [נכתב בשנת 1981 על התקופה של 1980-1945].
את המילים על הדטורה כתבתי לך(א.ש.) ואתה יכול לתקן, לצנזר, להוסיף רוטב פיקנטי, הכל כפי רצונך.
את הסיפור של תפיסתו של אבו-גילדה שמעתי בכפרים באזור טמון(מדרום לטובס) טאלה שזכו בפרס הנכסף ידעו יפה את השפעת זרעי הדטורה על האדם [כנראה מניסיון אישי]. כאשר הוא, אבו-גלדה נרדם הובילו את השוטרים אליו. לאחר משפט הבריטים תלו את אבו-גלדה בבית-סוהר בירושלים.במיטב הברכותובידידותאורי אליאב

ספרות:

הלר ד ודפני א 1983 צמחי בר גרים בישראל, הוצאת החברה להגנת-הטבע, תל-אביב.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אליאב א. 2020 שימושי דטורה נטוית-פרי Datura innoxia אצל פלחים בעמק בית-שאן. חדשות בוטניות, כתב-עת "כלנית" מספר 7.
https://www.kalanit.org.il/datura-innoxia-26-7-20